

a szókincs ún. multikomponenciális alapú felmérésének újszerűségével foglalkoznak.

A szakkönyv VI., záró tematikai egysége (pp. 272–283) a négy tematikai egységben tárgyaltak közötti összefüggésekről, átfedésekről, az ezekkel kapcsolatosan felmerülő kutatói kérdések integrálhatóságáról fejt ki argumentációt. Ugyanakkor az argumentáció mellett nem tartalmaz arra vonatkozó elemző példabemutatókat.

Összességében kimondható, hogy Durrant, Siyanova-Chanturia, Kremmel & Sonbul szakkönyve átfogó módon tárgyalja az L2 szókincs elsajátításának és kutatásának metodikáit. Komplex ismeretanyaga hasznosan alkalmazható, ajánlható a második, illetve az idegen nyelv kutatásával foglalkozó és oktatói programjaiban résztvevő szakemberek, a doktori programokban részt vevő hallgatók számára. Ugyanakkor hiányolom belőle mindazoknak a jövő kutatómunkáját kijelölő perspektíváknak legalább felvetőleges szintű tárgyalását, amelyeket a könyv bevezető részéhez fűzött kritikámban kifejtettem. Szakkönyvi – tankönyvi profiljából fakadóan hasznos lett volna a szerzők részéről a könyv záró fejezetét követően egy szakkifejezési glosszárrium mellékelése, ezzel is megkönnyítve az olvasók tájékozódását a könyvben átfogóan tárgyalt ismeretekben.

IRODALOM

- Andor, J. (1985). On the psychological relevance of frames. *Quaderni di Semantica*, 6(2), 212–221.
- Bachman, L. F. & Palmer, A. S. (1996). *Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests*. Oxford University Press.
- Biber, D. (2014). Multi-dimensional analysis: A personal history. In Berber, S. T. & Veirano, P. M. (Eds.), *Multi-dimensional Analysis, 25 years on: A Tribute to Douglas Biber* (pp. xxix–xxxviii). John Benjamins.

- Brandom, R. B. (1994). *Making it Explicit*. Cambridge, Harvard University Press.
- Fillmore, C. J. (1985). Frames and the semantics of understanding. *Quaderni di Semantica*, 6(2), 222–254.
- Jackendoff, R. (2021). Lexical semantics. In Papafragou, A. & Trueswell, J. C. & Gleitman, R. L. (Eds.), *The Oxford Handbook of the Mental Lexicon* (pp. 126–150). Oxford University Press.
- Nation, I. S. P. (2013). *Learning Vocabulary in Another Language* (második kiadás). Cambridge University Press.
- Pinango, M. M. (2021). The structure of the lexical item and sentence meaning composition. In Papafragou, A., Trueswell, J. C. & Gleitman, R. L. (Eds.), *The Oxford Handbook of the Mental Lexicon*. Oxford University Press.
- Pustejovsky, J. (1995). *The Generative Lexicon* (pp. 561–582). The MIT Press.
- Schmitt, N. (2010). *Researching Vocabulary: A Vocabulary Research Manual*. Palgrave Macmillan.
- Szudarski, P. & Barclay, S. (2022). *Vocabulary Theory, Patterning and Teaching*. Multilingual Matters.

Andor József

Benson, Phil Language Learning Environments. Spatial Perspectives on SLA

Bristol: Multilingual Matters, 2021, 168 p.
ISBN 978-1-78892-489-4

Az, hogy a társadalmi, gazdasági és politikai folyamatok döntő módon alakítják, hogy a világ mely részein kik, mely nyelveket, milyen célból és miként tanulják, korántsem új keletű felismerés, mint ahogyan a környezet idegennyelv-tanulásában játszott szerepe iránti érdeklődés is messzire nyúlik vissza. A kérdés mégis különösen aktuális, hiszen az utóbbi évtizedek olyan (nemcsak meny-

nyiségi, hanem minőségi) változások sorát hozták a fent említett területeken, amelyek közepette a nyelvtanítás intézményi keretei, tantermi gyakorlata és a témára irányuló kutatás gyakran maga is a helyét keresi.

A környezet és az idegennyelv-tanulás kapcsolatát vizsgáló korábbi kutatások kiemelt tárgya volt egyebek közt a nyelvi (célnyelvi – nem célnyelvi, homogén – heterogén), a tantermi (és tantermen kívüli), és a társas környezet, a digitális eszközök térnyerésével pedig egyre nagyobb figyelemben részesülnek a digitális környezetben zajló nyelvtanulás kérdései is. Kevesebb figyelmet kaptak mindazonáltal azok az összefüggések, amelyek a személyek, dolgok és információ minden korábbinál intenzívebb áramlásával járó globalizáció és a nyelvtanulás között húzódnak, továbbá mind ez idáig nem kerültek kidolgozásra az idegennyelv-tanulás térbeliségének elméleti keretei sem. E hiányok betöltésére vállalkozik alábbiakban ismertető könyvében Phil Benson, a téma elismert kutatója, amikor a nyelvhasználat térbeliségének perspektívájából próbálja egységes keretbe foglalni globalizáció, nyelv és nyelvtanulás viszonyrendszerét.

Az 1980-as évektől a földrajztudomány területén kibontakozó kritikai térelméleti gondolkodás nyomán mára a szociológiától a történettudományon át az antropológiáig mind több tudományterület vonatkozásában szokás „térbeli fordulatról” (*spatial turn*) beszélni. A térbeliség szempontjainak a kutatásba való mind intenzívebb integrálása mögött az a felismerés áll, hogy a tér a társadalmi folyamatok leírásának fontos és jelentéssel bíró összetevője, azaz egy-egy jelenség térbeliségének leírása közelebb vihet a jelenség okainak és mikéntjének jobb megértéséhez is. Ehhez az interdiszciplináris diskurzushoz is kapcsolódik a kötet szerzője, amikor az idegennyelv-tanulás térbeliségének kérdését állítja vizsgálódása középpontjába.

Az elmúlt évtizedek térelméleti megközelítései közül Benson elsősorban a posztmodern irányzatokhoz kapcsolódik (Amin &

Thrift, 2002; Massey, 2005). Ezek a megközelítések a XXI. századi tér töredékes, összetett és heterogén jellegét hangsúlyozzák, ami különösen megmutatkozik a modern nagyvárosi terekben. A jelenség nyelvi velejárója a városok rendkívüli nyelvi sokszínűsége, ami a nyelvtanulás szempontjából nyelvtanulási erőforrások és környezetek sokaságát jelenti. Benson támaszkodik a fentiek előzményének számító marxista gyökerű megközelítésekre – elsősorban Lefebvre (1991) munkásságára – is, amelyeknek két fő gondolatára épít. Egyrészt arra az alaptételre, hogy a szociális teret a mindenkori termelés társadalmi viszonyai hozzák létre, másrészt pedig arra, hogy a kapitalizmus máig való fennmaradásának zálogát azok a „térbeli kiigazítások” jelentik, amelyek révén a kapitalista termelési mód tovább tudott lépni időről időre felmerülő válságain (kezdetben a rurális területek és gyarmatok termelésbe való bevonása, mára mind inkább az egyre intenzívebb urbanizáció és a termelésnek az eltérő fejlettségű régiók közötti átstrukturálása révén).

Bár a fenti folyamatok bonyolult összefüggésben állnak a különböző nyelvek és nyelvváltozatok használatával, a nyelv szerepére sem a marxista sem a posztmodern térelméletek nem fordítanak különösebb figyelmet, így a kötet térelméleti fejezetének fő érdekességét a szerző ezzel kapcsolatos gondolatai jelentik. Benson rámutat, hogy míg egyfelől az idegennyelv-tanulás bármely formájának alapvető feltétele, hogy a célnyelv valamilyen formában jelen legyen a nyelvtanuló környezetében (ez nagyrészt a fent említett társadalmi és gazdasági folyamatok révén valósul meg), addig másfelől ugyanezen folyamatoknak a nyelvtanulás maga is elengedhetetlen feltétele és egyik fő mozgatója.

A térelméleti áttekintést követően a szerző a nyelvészet felé fordul, és a nyelvtudomány történetében három fő csomópontot kijelölve vizsgálja meg az egyes nyelvészeti irányzatok viszonyát a nyelv térbeliségéhez. A választott tudománytörténeti csomópontok – Port-Royal nyelvtan, Saussure és a strukturalizmus,

Chomsky és a „modern nyelvészet” – valóban jól szemléltetik annak az elképzelésnek a kialakulását és megszilárdulását, amely a nyelvre mint önmagában álló, belsőleg strukturált térbeli tárgyra tekint (és amely a fizikai térben a standardizáció révén létrejövő nyelvleírások és szótárak formájában jelenik meg). Bár ettől az elgondolástól eltávolodik a szerző, elméletét nem helyezi egységes nyelvelméleti alapokra. A tudománytörténeti összefoglalásból feltűnően hiányoznak az elmúlt évtizedekben a nyelvtudományban és az idegennyelv-oktatásban is egyre meghatározóbbá váló funkcionális megközelítések (egyedül M. A. K. Halliday kerül említésre), noha több ponton is (pl. a nyelvhasználat környezeti és társas beágyazottsága, hálózatosság, használatalapúság stb.) párhuzamba állíthatók lennének a szerző által megfogalmazott nézetekkel. Bevonásuk elméleti szempontból erősíthetné Benson okfejtését, hozzájárulhatna elmélete integritásához.

Térelmélet és nyelv összekapcsolásának fő kihívása annak leírása, hogyan van jelen a fizikalitással nem rendelkező nyelv a fizikai térben. A látszólagos ellentmondást Benson a *nyelvet hordozó assemblage (language-bearing assemblage)* fogalmának bevezetésével oldja fel. A fogalom alapja DeLanda (2016) *assemblage*-elmélete, amelyben az *assemblage* egy emergens tulajdonságokkal rendelkező (a komponenseinek összegénél több) összetett tárgyként kerül meghatározásra (a terminus a magyar szakirodalomban *összerendezés*, *együttes* és *assemblage* néven is felbukkan). Benson szerint a nyelv kizárólag fizikalitással rendelkező nyelvet hordozó *assemblage*-ok összetevőjeként jelenhet meg a világ terében. Ilyen nyelvet hordozó *assemblage* a gondolat, a beszéd és az írás, komplexebb szinten a társalgások, levelek és feljegyzések, és az olyan a technológia révén kiterjesztett *assemblage*-ok, mint a nyomtatott vagy elektronikus dokumentumok és a rögzített vagy sugárzott audió és videó. A differenciálatlan teret a nyelvet hordozó *assemblage*-ok formálják nyelvek és nyelvváltozatok földrajzilag differenciált tereivé, áramlásuk

pedig leképezi a személyek, termékek és információk áramlásának – a globalizáció folyamatai által meghatározott – összetett mintázatait. Mindezek együttesen az idegennyelv-tanulás alapvető térbeli körülményét jelentik. A nyelvet hordozó *assemblage*-ok teremtik meg a kapcsolatot a környezet, az abban zajló, nyelvoktatás szempontjából releváns társadalmi és gazdasági folyamatok, illetve a nyelvtanulás időhöz és helyhez kötött egyéni és közösségi gyakorlata között.

Magyarázatában a tárgyorientált ontológia (Harman, 2018) elveit követve Benson nem tesz különbséget dolgok, tárgyak és élőlények között. Ennek megfelelően magukat a nyelvtanulókat (és általában véve a beszélőket) is nyelvet hordozó *assemblage*-nak tekint. Bár ez a megközelítés célravezetőnek tűnik a nyelvtanulást meghatározó globális és külső folyamatok leírása szempontjából, a nyelvtanulás egyéni szintjén nehezen megragadhatóvá teszi a nyelvtanulás térbeliségének olyan szintén fontos körülményeit, mint a nyelv szerepe a megismerésben, a testesültség, a nyelvtanulás társas vonatkozásai vagy akár motiváció, tanulói autonómia és tanulási környezet kapcsolata.

A nyelvtanulási környezetek leírását a szerző két nézőpontból közelíti meg. Az areális szempontú megközelítésében a környezet (*environment*) mint egy földrajzilag körülhatárolt terület (pl. iskola, város, régió) jelenik meg, az egyén perspektívájából pedig a környezetek (*settings*) nyelvtanuló által összeállított egyedi konfigurációját jelenti. Mindkét esetben érvényes azonban a szerző alap gondolata, mely szerint a globalizáció viszonyai között a nyelvtanulás – bárhol zajlik is – elválaszthatatlanul összefonódik annak különféle vonatkozásaival. E folyamatok alakítják, hogy kik, a világ mely részein, mely nyelveket, milyen célből kezdik tanulni, milyen módszereket alkalmaznak és milyen kompetenciákat sajátítanak el a tanulás során. Fontos megjegyezni mindazonáltal, hogy nyelvtanulás és globalizáció kölcsönösen függenek egymástól: ha a nyelvtanulók

hirtelen felhagynának a nyelvtanulással, az a globalizációhoz kapcsolódó egyéb folyamatokat is alapvetően lassítaná. Ezért Benson szerint nyelvtanulás és globalizáció kapcsolatát célszerű nem egymásra gyakorolt hatásuk felől értelmezni, hanem úgy tekinteni a nyelvek nyelvtanulás révén történő térbeli áramlására, mint a globalizáció egy kevésbé vizsgált – a gazdasági, politikai, kulturális stb. folyamatokkal párhuzamos – rétegére.

Az egyén szempontjából a nyelvtanulás térbeliségével kapcsolatos fő kérdésnek – Gibson (1979) affordanciaelméletére is építve – azt tartja Benson, hogy az egyének hogyan használják a tér egy adott pontján rendelkezésükre álló nyelvet hordozó *assemblage*-okat, és egyáltalán a környezetük mely tárgyait érzékelik úgy, mint a nyelvtanulás lehetséges erőforrásait. A motivációhoz és a tanulói autonómiához is szorosan kapcsolódó kérdés, hogy a nyelvtanuló milyen környezeteket (ritka, hogy egy nyelvtanuló csupán egyetlen környezetben tanul) von be a tanulásába, azok milyen egyéni konfigurációját alakítja ki, és hogyan formálja azokat térben és időben. Az eredményes nyelvtanulókról általában véve elmondható, hogy hosszabb időn át, többféle (tantermi és nem tantermi, intézményes és nem intézményes) közegben tanulják és használják a célnyelvet, újra- és újrakonfigurálva ezek viszonyát. Ennek tükrében Benson szerint a globalizáció keretei között a nyelvtanulás sikerességében megnyilvánuló egyéni különbségek jelentős mértékben a nyelvtanulás térbeliségéhez köthetők.

A nyelvtanulás környezeti vonatkozásai iránt érdeklődő kutatók és gyakorló pedagógusok számára egyaránt tanulságos zárófejezet a témában a közelmúltban publikált vizsgálatokat mutat be, külön kitérve a szerző saját kutatásaira is. Ezek részletesebb bemutatására a könyvismertető keretei nem adnak lehetőséget, mindazonáltal a Benson által megemlíttet publikációk közül itt is érdemes kiemelni a Murray és Lamb (szerk. 2018) szerkesztésében megjelent kötetet, amely az első kifejezetten e kérdéskörnek szentelt tanulmánygyűjtemény-

ként jó kiindulópontot jelenthet a témában való tájékozódáshoz. A fejezetben bemutatott további – részben a Bensonétól eltérő elméleti alapokon álló – kutatások számos oldalról közelítenek a nyelvtanulás térbeliségének kérdéséhez. A tanulmányokban megjelenő fő kutatási irányok – a teljesség igénye nélkül – az alábbi területeket ölelik fel: nyelvi kisebbségek és migránsok nyelvtanulási gyakorlatai, városi terekben zajló nyelvtanulás, a formális és informális tanulási környezetek kérdései (beleértve az online informális tanulási környezeteket – pl. online videójátékok), a nyelvtanulás tárgyi környezete, tanulói autonómia stb. Benson röviden bemutatott saját kutatásai elsősorban a külföldi nyelvtanulási programok, a nyelvtanulás nyelvtanulói interjúk alapján kirajzolódó térbelisége és a tantermen kívüli tanulás kérdéseire összpontosítanak.

Benson úttörő munkája különböző tudományterületek nézőpontjának és fogalmainak szintetizálásával tesz kísérletet egy új kutatási terület alapjainak lefektetésére. A könyv egyes fejezetei önmagukban is széles és egymásól távoli területeket ölelnek fel, amelyeket Benson bevallottan szelektív módon, saját elméleti megközelítésének szűrőjén keresztül mutat be. Ez valóban segíti a szerteágazó témák közti kapcsolódási pontok és kulcsfogalmak következetes bemutatását, mindazonáltal esetenként némi hiányérzetet kelthet az olvasóban. A fentiekben már szó esett a funkcionális nyelvészeti megközelítésekkel való kapcsolódási pontok figyelmen kívül hagyásáról, de azt is sajnálhatjuk, hogy a térelméleti megközelítések bemutatásakor csak érintőlegesen esik szó a többek között Tuan (1977) nevéhez köthető humanista térelméletekről. A tér konstrukcióját hangsúlyozó megközelítések fő jellemzője, hogy *tér* és *hely* fogalmát elkülönítve azt vizsgálják, hogyan válik az objektív tér jelentéssé helyülé az emberi tevékenység és megtapasztalás révén. Bár részletesebben nem foglalkozik velük, Benson maga is elismeri, hogy ezek a konstruktivista megközelítések rendkívül hatékonyak lehetnek a nyelvtanulás térbeli-

ségének az egyes nyelvtanulók szintjén való leírásakor. Ennek jelentősége pedig vitathatatlan napjainkban, amikor egyre több és változatosabb eszköz áll a nyelvtanulók rendelkezésére, amelyekből mindenki saját maga konstruálhatja meg saját, egyéni nyelvtanulói környezetét.

Bár csupán a kötet utószava utal rá, a koronavírus-világjárvány több szempontból is különös jelentőséget ad a nyelvtanulás térbeliségéről való gondolkodásnak. A világjárvány a térhasználatra vonatkozó szabályokon, illetve átalakuló szokásokon keresztül mind az egyén, mind a közösség szintjén a figyelem előterébe helyezte a térhasználat kérdéseit, nemcsak a hétköznapok, hanem az oktatás viszonylatában is. A rendkívüli helyzet – bár a globalizációval járó folyamatok némelyikét átmenetileg visszavetette – olyan jelenségeket tett szembeűnővé, illetve gyorsított fel, amelyek alapvető, esetenként tartós hatással lehetnek a nyelvtanulás térbeli vonatkozásaira is. Az erre vonatkozó kutatásokhoz, a kutatási eredmények tanításmódszertan szintjére történő adaptálásához is útmutatóul szolgálhat a kötet a kutatók és nyelvtanárok számára.

Összességében elmondható, hogy a fentiekben bemutatott munka fontos kiindulópont a nyelvtanulás térbeliségének kutatásában, még akkor is, ha a bensoni megközelítés első sorban a téma tágabb társadalmi összefüggéseinek leírásában tűnik jól használhatónak. A kötet nagy erénye, hogy sokoldalúan mutat rá a tér nyelvtanulásban játszott szerepének fontosságára, és ezáltal jó alapot nyújthat a várhatóan egyre nagyobb jelentőségű téma különböző vonatkozásainak vizsgálatához.

IRODALOM

Amin, A. & Thrift, N. (2002). *Cities: Re-imagining the Urban*. Polity Press.

DeLanda, M. (2016). *Assemblage Theory*. Edinburgh University Press.

Gibson, J. J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Houghton Mifflin.

Harman, G. (2018). *Object-Oriented Ontology: The New Theory of Everything*. Pelican.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Blackwell.

Massey, D. (2005). *For Space*. Sage.

Murray, G. & Lamb, T. (2018, Eds.). *Space, Place and Autonomy in Language Learning*. Routledge.

Tuan, Y. (1977). *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press.

Borsos Levente

Misad Katalin (szerk.):

Megalkuvások a fordításban. A 2021. március 10-i pozsonyi fordítástudományi konferencia előadásai¹

Pozsony: Szenci Molnár Albert Egyesület, 2022, 204 p.
ISBN 978-80-973425-8-6

A bemutatásra kerülő tanulmánykötet azon előadások anyagát tartalmazza, amelyek a Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karához tartozó Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken megszervezett konferencián hangzottak el 2021 márciusában.

A kiadványt általánosságban a tematikai sokszínűség jellemzi, amely első sorban abból adódik, hogy a konferencián részt vevő előadók a fordítástudomány különféle irányzataival, illetve a gyakorlati műfordítás más-más műfajaival foglalkoznak. Az olvasók a fordítói szakma számos olyan részterületé-

¹ A témával kapcsolatos kutatások a *Kultúrna pamät, problematika prekladu a plurilingvizmus v kontexte madarskej literatúry a lingvistiky* című VEGA-projekt (száma: 01/0106/21) keretében folytak a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén.